

УДК 657

Приступа К.П., асистент кафедри обліку і аудиту
Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

Розглянуто питання щодо виокремлення деяких форм оперативного контролю (миттєва, визначена, на вимогу) з метою вдосконалення та уточнення методичних прийомів його здійснення з врахуванням специфічних особливостей сільськогосподарської галузі.

Ключові слова: оперативний контроль, оперативна інформація, форма оперативного контролю, система прийняття рішень, сільськогосподарські підприємства.

A question is considered in relation to the selection of some forms of operative control (instantaneous, definite, on call) with the purpose of perfection and clarification of methodical receptions of his realization taking into account the specific features of agricultural industry.

Keywords: operative control, operative information, form of operative control, system of making decision, agricultural enterprises.

Рассмотрен вопрос относительно выделения некоторых форм оперативного контроля (мгновенная, определенная, по требованию) с целью совершенствования и уточнения методических приемов его осуществления с учетом специфических особенностей сельскохозяйственной отрасли.

Ключевые слова: оперативный контроль, оперативная информация, форма оперативного контроля, система принятия решений, сельскохозяйственные предприятия.

Постановка проблеми. Результати науково – технічного прогресу сьогодні відкривають можливості і значною мірою забезпечують ефективне ведення підприємницької діяльності суб'єктами АПК. Виробничі процеси, фінансові розрахунки та інші аспекти господарювання набули прискореного характеру здійснення з метою безперервного виробництва і своєчасного отримання прибутку. Разом з тим постає питання в оптимальному використанні й запровадженні результатів наукових досліджень, розрахунку впливу макроекономічних явищ на господарську діяльність, а саме на трудомісткі й багаточиклічні процеси виробництва.

В першу чергу в таких умовах підвищуються вимоги до управління і особливого значення набуває неупереджена і своєчасна інформації про поточну господарсько – виробничу діяльності підприємств АПК. Насамперед це пояснюється тим, що сільському господарству притаманні трудомісткі та багатоциклічні процеси виробництва, ефективне здійснення яких вимагає постійного спостереження за ходом їх виконання. Тому виникає необхідність оперативної перевірки різного роду даних, швидкого визначення їх якості, повноти та доречності.

Така потреба задовольняється системою оперативного контролю, що включає поточний огляд та перевірку господарських операцій і виробничих процесів в ході їх здійснення. Крім того, його особливе значення полягає у порівнянні окремих показників з планами, нормами та нормативами, що дозволяє в найкоротші терміни прийняти оптимальне управлінське рішення чи коригувальний захід у разі виявлення порушень чи відхилень від поставлених завдань.

В нинішніх умовах роль і місце оперативного контролю в системі управління визнані й обґрунтовані. Але, на різних етапах та стадіях сільськогосподарського виробництва виникає необхідність в окремих формах його здійснення, що в свою чергу потребують теоретико – методичного уточнення відповідно потреб сучасних користувачів.

Аналіз джерел. Проблеми сутності, методики і методології оперативного контролю досліджувались та висвітлені в багатьох працях вітчизняних вчених. Серед них: Б.І. Валуєв, М.Я. Дем'яненко, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, В.М. Кужельний, В.О. Ластовецький, В.Г. Лінник, Ю.Я. Литвин, Л.В. Нападовська, Г.О. Партин, М.С. Пушкар, П.Т. Саблук, П.А. Хомин та інші. Науковці звертали увагу на вивчення переваг і недоліків оперативного контролю, досліджували теоретико – історичні аспекти його розвитку. Особлива увага зверталась на розробку інформаційно – аналітичного забезпечення оперативного контролю, його категорій та показників.

Цілі статті. Однак, питання класифікації оперативного контролю як специфічного інструменту управління діяльністю підприємств АПК до сьогодні залишається відритим. Тому вважаємо за доцільне виокремити та обґрунтувати деякі його

форми, розкрити теоретичну суть і практичні прийоми здійснення, що дозволить підтвердити роль і значення оперативного контролю в системі управління сільськогосподарським підприємством.

Основний матеріал. Сільськогосподарській діяльності притаманний сезонний характер та неоднорідна тривалість операційних циклів. Показники про стан використаних і задіяних ресурсів формуються на різних етапах виробництва, часто не пов'язаних між собою. Така ситуація пояснюється широкою спеціалізацією сільськогосподарських підприємств та їх галузевими особливостями. Тому вважаємо, що саме даний сектор економіки потребує якісних й структурних змін в оперативному управлінні з метою підвищення ефективності виробництва й розподілу продукту.

В таких умовах зростає роль оперативного контролю як системи операційної діяльності сільськогосподарського підприємства. Тому з метою коректного визначення його участі в управлінні необхідно з'ясувати його економічну суть, значення та основні характеристики.

На думку А.Г. Загороднього поточний оперативний контроль здійснюється у процесі виконання фінансових планів та самих господарсько – фінансових операцій з метою своєчасної оцінки правильності, законності та доцільності здійснених витрат, отриманих доходів, розрахунків підприємства [1, с. 232]. Погоджуючись з вченим та враховуючи галузеві особливості та специфіку сільського господарства наголосимо на важливості оперативної оцінки поточних облікових даних, що відображають фактичний стан предметів й засобів виробництва на всіх його рівнях та стадіях.

Професор Б.І. Валуєв вважає, що з точки зору методу, організації та інших характеристик оперативний контроль є звичайним контролем і питання стоїть тільки в зміні часового акценту [2, с. 35]. На нашу думку зовнішні та внутрішні неоднорідні особливості сільського господарства, а також багатоциклічність виробництва його продукції, не дозволяє погодитися зі стандартною (типовою) організацією оперативного контролю на підприємствах АПК. Це пояснюється в першу чергу тим, що ефективна організація будь – якої системи забезпечується за умови її тісного зв'язку з категоріями, що вже функціонують

певним чином. Система завжди дещо більше, ніж проста сума її частин і її не можна дослідити методом вивчення властивостей частин та їх синтезування [3, с. 6]. Тому раціональна організація оперативного контролю в сільському господарстві має забезпечити побудову специфічної траєкторії руху поточної інформації про стан незавершених операцій у взаємозв'язку з методами та формами її обробки. Така система задовольнить потреби і запити користувачів різних рівнів в оперативних даних та одночасно сприятиме безперервному (запланованому) ходу виробництва.

Що стосується зміщення часового акценту, то ми абсолютно згодні з професором Б.І. Валуєвим. Характерною ознакою оперативного контролю є гнучкі часові рамки його здійснення. Така специфіка дозволяє класифікувати оперативний контроль за періодами (термінами) проведення. Враховуючи галузеві особливості сільського господарства виділимо три його основні форми: миттєву, визначену та на вимогу. Їх характеристика та приклади виробничих подій, операцій і процесів, що реалізуються в кожній конкретній формі оперативного контролю наведені в (табл. 1)

Таблиця 1

Форми оперативного контролю в сільському господарстві

№ з/п	Форми	Коротка характеристика	Прийоми (способи) здійснення оперативного контролю	Приклади виробничих – господарських операцій і процесів
1	2	3	4	5
1.	Миттєва	Оперативний контроль реалізує свої функції та властивості у найкоротші періоди з врахуванням завершеності щоденних чи разових виробничих операцій та процесів	Раптова інвентаризація, контрольний замір, вибіркове спостереження, огляд конкретного об'єкту	Надій молока (разовий, щоденний), висів запланованого обсягу зерна, використання конкретного обладнання відповідно його призначення та виробничої мети, витрачання розрахованих норм палива

2.	Визначена	Передбачає здійснення оперативного контролю на всіх етапах різнотривалих виробничих циклів (як правило довготривалих)	Постійне (наскрізне) спостереження, детальних огляд пов'язаних елементів виробничого процесу, інвентаризація, контрольний запуск засобів, предметів у виробництво	Весняно – польові роботи, що включають окрему систему циклів основного та допоміжного виробництва, приплід поголів'я тварин, що передбачає поетапне здійснення специфічних операцій та інше
3.	На вимогу	Оперативний контроль виступає як засіб попередження чи усунення небажаної господарсько – виробничої ситуації, залежно від стадії її перебування	Формуються відповідно до роду та характеру відхилення, а також з врахуванням збереження звичайного ходу виробничої діяльності.	Здійснюється відповідно тій галузі господарювання, в якій виникли відхилення від виконання плану чи норми, і що в свою чергу потребує запровадження оперативних коригувальних заходів.

Тому підкреслимо, що оперативний контроль на вимогу в сільському господарстві логічно продовжується миттєвою або визначеною його формами, що залежить від роду і характеру господарських процесів, в яких виник виробничий збій. На основі цього можна виявити зв'язок між формами оперативного контролю, а також з'ясувати їх участь в системі прийняття поточних управлінських рішень. Для детального сприйняття та оцінки такого зв'язку наведемо приклад типової сільськогосподарської операції, яка включає одночасно три форми оперативного контролю. Такою операцією є внесення добрив та гербіцидів у рослинництві. (рис.1)

Детальний аналіз даної сільськогосподарської операції дає можливість визначити місце оперативного контролю в системі управління підприємствами АПК.

Перш за все охарактеризуємо миттєвий оперативний контроль. Його існування пов'язане з використанням прийомів, здатних в найкоротші терміни виявити фактичний стан об'єкта та можливість суб'єкта впливати на нього. В окремих випадках

досліджуються їх якісно – вартісні взаємозалежності. Зокрема, можлива раптова перевірка (інвентаризація) рівня виконання своїх функціональних обов'язків не тільки управлінців (менеджерів) різних ланок, але і робітників та спеціалістів безпосередньо зайнятих у виробництві. Доцільно, проводити контрольні заміри відпущених зі складу сировини і матеріалів (добрив, гербіцидів), здійснювати оперативне порівняння фактичного обсягу використаних ресурсів з інформаційно – аналітичними даними поточного (первинного) обліку, а також із розробленими та затвердженими нормативами. Необхідно відмітити, що миттєвий оперативний контроль у більшості випадків переходить у його наступний вид – визначений.

Сутність визначеного оперативного контролю полягає у призначенні на довготривалі операційні цикли. Його виникнення та здійснення пов'язане з перевіркою різного роду обставин, за яких планується реалізовувати виробничий процес. Так, результат сільськогосподарської операції по внесенню добрив і гербіцидів або інша інформація про хід її здійснення порівнюється й аналізується з раніше розробленими календарними планами – графіками, якісними і кількісними нормами. Співставність усіх інформаційних даних можлива тільки при наявності критеріїв визнання окремих об'єктів чи показників, що найбільш повною мірою розкривають суть та методику господарських процедур. Визначений оперативний контроль характеризується здійснення раптових і планових інвентаризацій, контрольним запуском основних і оборотних засобів в операційний процес (машин, транспортних засобів, добрив, гербіцидів), наскрізним спостереженням за ростом і розвитком продуктів виробництва.

Виникнення оперативного контролю на вимогу не є плановим, оскільки спричинене впливом зовнішніх факторів. В нашому випадку необхідно враховувати зміну кліматичних та погодних умов. Досягнення ефективного результату від внесення добрив та гербіцидів пов'язане перш за все з дотриманням вимог до їх використання, оскільки кожен з них характеризується якісними технологічними особливостями, що необхідно враховувати. Тому, особливої уваги в такому випадку заслуговує контроль за відповідністю температурних показників, рівня вологості та інших явищ, тим що рекомендовані при здійсненні відповідної

процедури. Нехтування деякими факторами впливу спричинює зміну властивостей добрив і гербіцидів, що створює ризик часткового або повного знищення врожаю. На основі цього, зауважимо, що оперативний контроль на вимогу забезпечує уникнення негативних явищ як в поточному операційному циклі, так і при визначенні фінансових результатів періоду

Рис. 1. Місце оперативного контролю в системі управління

Відмітимо також, що миттєвий і визначений оперативний контроль мають прямий односторонній зв'язок з системою прийняття рішень, тобто інформація відразу отримується управлінцями і не повертається до суб'єктів контролю. Оперативний контроль на вимогу в свою чергу характеризується зворотною залежністю. Це пояснюється тим, що процедура передачі даних про виникнення виробничого збою чи відхилення супроводжується запровадженням негайних коригувальних заходів. Такі коригувальні заходи розглядаються як новий окремий об'єкт оперативного контролю, про що повідомляється на місцях їх впровадження (центрах відповідальності).

Така методика передбачає тимчасове призупинення застосування оперативного контролю на вимогу до моменту виникнення наступного відхилення. Так як коригувальний захід

автоматично підпадає під дію миттєвого та визначеного оперативного контролю в залежності від специфічних особливостей сільськогосподарського процесу чи операції, в яких було зафіксовано виробниче відхилення.

Ефективне здійснення всіх форм оперативного контролю можливе тільки за наявності та коректного використання системи якісних і кількісних показників. Така система повинна ґрунтуватися на забезпеченні внутрішніх користувачів своєчасною інформацією про появу відхилення від технічних чи заданих параметрів окремих господарських об'єктів, операцій та процедур на всіх стадіях сільськогосподарського виробництва. Можливість використання різного роду показників та вимірників створює надійну інформаційно – аналітичну основу для прийняття поточних управлінських рішень.

Висновки. Отже, узагальнюючи вищевикладене, зауважимо, що різноманітність сільськогосподарських операцій, а також специфічні особливості галузі потребують сьогодні змін форм контролю, удосконалення й уточнення прийомів і методів його здійснення. Зростання уваги до обліково – інформаційного забезпечення поточної фінансово – виробничої діяльності підприємств АПК підвищує роль та значення оперативного контролю в системі управлінні. Разом з тим, виокремлення деяких його форм (миттєва, визначена, на вимогу) дозволить в максимально короткі проміжки часу отримувати та аналізувати різного роду інформацію про фактичний стан господарських об'єктів, операцій та процедур з метою прийняття своєчасних та виважених управлінських рішень. Також, підкреслимо, що для ефективного ведення оперативного контролю на даному етапі розвитку ринкових відносин, доцільно також уточнити й вдосконалити теоретико – організаційні основи його здійснення відповідно потреб та запитів сучасних користувачів.

Список використаних джерел:

1. Загородній А.Г., Возюк Г.Л., Смовженко Т.С. фінансовий словник. – 4-те вид., випр. Та доп. – К.: Т-во «Знання», КОО; Л.: Вид – во Львів. банк. ін-ту НБУ. – 566с.
2. Оперативный контроль экономической деятельности предприятия / Б.И. Валуев, Л.П. Горлова, Е.Л. Зернов и др. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 224с.: ил.
3. Пушкар М.С. Розробка систем обліку: Навчальний посібник. – Тернопіль: карт – бланк, 2004. – 198с.